

מעדני שבת

פרשת וירא תשפ"ג

גליון שי"ט

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

איסור לישוב ולעבור לפני המתפלל

איסור לעבור לפני המתפלל

עוד איתא בגמ' (ברכות כ"ז). אמר רבי יהושע בן לוי אסור לעבור כנגד המתפלל. השיטה כתב דוקא כנגד פניהם אבל בצד לא חיישינן בהעברה, דדוקא בישיבה יש איסור בין מלפני בין מן הצדדין בין מלאחריו אבל לעבור האיסור דוקא לפניו אבל בצדיהם מותר לעבור.

הטעם שאין לעבור כנגד המתפלל כותב המ"ב מפני שמבטל כונתו ע"ז ולכן אסור לעבור אפי' עוסק אז בק"ש, ועוד מפני שמפסיק בין המתפלל להשכינה. נ"מ כותב הביאור הלכה במתפלל המשלשל טלית על פניו.

אע"פ שצדדין מותר מביא המ"ב שהמגן אברהם ס"ל שצדדים שלפניהם כלפניהם דמי, והאליהו רבא מתיר.

אע"פ שהשו"ע פוסק שהאיסור לעבור הוא דוקא לפני המתפלל מביאים הפוסקים (כפ החיים ועוד) דברי הזוהר (חיי שרה דף קל"ב). מאן דצלי אסיר למעבר ארבע אמות סמיך ליה, ואוקמוה להני ארבע אמות לכל סטר בר לקמיה. דהיינו שגם בצדדים ומאחריו אין לעבור תוך ד' אמות, וכנגד המתפלל מלפניו אפי' כמלא עיניו אסור. אך המ"ב כשהוא מביא דברי הזוהר הוא רק מביא שאין לעבור בצדדין.

המ"ב (סק"ב) כתב בשם החיי אדם אם המתפלל עומד בצד אחד מדבר שהוא קבוע גבוה י' ורחב ד' כגון בימה מותר לישוב בצד השני דהא מפסיק רשות אבל לעבור מצד השני אפשר אם אינו גבוה כ"כ שלא יוכל להסתכל בצד השני אסור. וכעין זה כתב הכפ החיים שאם יש מחיצה של זכוכית מותר לישוב אבל לעבור אסור.

ממ צריך להרחיק

המ"ב כתב (סק"ג) שאפי' אם המתפלל עומד בתחנונים שלאחר התפילה כ"ז שלא פסע צריך להרחיק ממנו. קצת משמע שגם אחרי סיום התחנונים צריך להרחיק עד שהוא פוסע, אולם הפוסקים (בצל החכמה ו' ל"ב ועוד) כתבים שאין זה כוונתו אלא מיד אחרי שאמר יהיו לרצון שאחרי התחנונים לא צריך להרחיק. המ"ב (קכ"ד סק"כ) כתב שגם בתוך ד"א לש"ץ אסור בעת חזרת הש"ץ.

הביאור הלכה כתב בשם השל"ה שה"ה גם בעת שקורין פסוק ראשון של 'שמע ישראל'. השערי תשובה (נ"ו סק"א) כתב בשם ברכי יוסף שכשם שאסור לעבור נגד המתפלל כך אסור לעבור נגד האומר קדיש.

האופנים שהתירו לעבור נגד המתפלל

האשל אברהם (בוטשאטש) כתב שמותר לעבור כדי לשמוע קדיש או אפי' לענות אמן, כי אין ספק בלבול דעת חבריו מוציא מידי ודאי מצוה שלא לענות אמן וכן כהן כדי לילך לדוכן. וכן מותר כדי שלא לעבור על בל תשקצו, ולכאור' ה"ה כשיש תינוק המפריע וצריך להוציאו מביהכ"נ, וכן שאר הפרעות בתפלה שלפעמים אף התירו למתפלל עצמו ללכת ממקומו כדי לסלק ההפרעה.

בתשובות והנהגות (א' ע"ה) מביא שהערוך השולחן ומהרש"ם מיקלים לעבור לפני מי שסיים התפילה ומאריך בתחנונים אף שלא אמר יהיו לרצון, וכן כשאינו מתפלל רק שוהה (כגון שהחזן אומר קדושה) כי בזה אין כ"כ חשש שמבלבל המתפלל. ועוד מחדש המהרש"ם שאם מתפלל במעבר בית הכנסת מותר לעבור לפניו, דדמי לקבר המזיק רבים שמותר לפנותו.

כתיב (יט, כז) 'וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה', ואיתא בגמ' (ברכות ו'): כל הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו כו', ואברהם אבינו קבע מקום דכתיב 'וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם' ואין עמידה אלא תפלה.

איתא בגמ' (ברכות ל"א): אמר רבי יהושע בן לוי אסור לישוב בתוך ארבע אמות של תפילה. וילפינן לה מדכתיב גבי חנה 'אני האשה הנצבת עמכה בזה'.

תוס' שם מחדשים דדוקא יושב ובטל אבל אם עוסק בק"ש ובברכותיה וכיוצא בו מותר לישוב.

המאירי שם כתב שהמנהג להרחיק אף ליושב ומתפלל ודוקא סמוך לו מצדדיו אבל לאחריו אין נוהגין להקפיד שאין הכונה אלא שלא יתן לב עליו ותתבלבל תפלתו, ויש מחמירין בין מלפניו בין מלאחריו ולשיטה זו פירשו הטעם שמא יתפלל על צרכיו וחברו שומע ומתבייש.

הטור כתב שהטעם שאסור לישוב בתוך ד"א של תפילה הוא מפני שנראה כאלו חבירו מקבל עליו עול מלכות שמים והוא אינו מקבל, וכשהוא עוסק בק"ש וברכותיה אזיל ליה האי טעמא. אבל אם הוא עוסק בתורה אכתי איתא האי טעמא. וכעין זה כתב השבלי הלקט (כ"ה) שד' אמות של תפלה מקום שכינה הן ונראה כאפיקורוס שזה עומד בתפלה וזה יושב בטל.

הט"ז מקשה על זה דא"כ נימא שאסור לישוב בתוך ד"א של הקורא ק"ש ושותק דהא עיקר קבלת מלכות שמים הוא בק"ש, ותו לפי טעם זה קשה מאי אהני הרחקת ד"א לבטל חששא זו, ומכח זה כתב טעם חדש דהמקום שהמתפלל עומד אדמת קודש הוא כ"ז שהוא מתפלל וע"כ צריך לאותו שהוא באותו מקום דהיינו תוך ד"א לנהוג בו כבוד וכל שיושב ואינו עוסק ג"כ בדבר קדוש הוי כאלו לאו קדושה שם והוה כשאר מקומות שבבית ע"כ צריך שיעמוד להראות שיש כאן קדושה אבל אם עוסק בתפלה או בד"ת אפילו יושב הוי עליו ג"כ קדושה.

להלכה פוסק השו"ע שאסור לישוב תוך ד' אמות מן הצד של המתפלל ואפי' מאחריו, וכנגדו אפילו כמלא עיניו אסור, ואפי' עוסק בק"ש אסור לישוב לפניו. והמ"ב מפרש מפני שנראה כמשתחוה לו.

אבל מן הצד או מאחריו מותר לישוב אם הוא עוסק בדברים שהם מתקוני התפלות, ואפילו בפרק איזהו מקומן אינו צריך להרחיק, ויש מתיר בעוסק בתורה אע"פ שאינו מתקוני התפלות. המ"ב כתב דדוקא אם מוציא דברי תורה בשפתיו אבל מהרהר בלבו אינו מועיל ואפילו בעיניו תיקוני התפילות דאתו למיחשדיה שאינו מקבל עליו עול מלכות שמים.

השו"ע פוסק שאדם חלוש מותר לו לישוב, המ"ב מבאר שכיון שידוע שהוא חלוש וא"א לו לעמוד לכן מותר לו לישוב דחולשתו מוכחת עליו שמפני כך ישב. ודוקא לישוב בצד המתפלל הא לפניו יש מחמירין אף בחלוש.

האשל אברהם (בוטשאטש) כתב שאם המתפלל יודע שחבירו רגיל להלך שם, אולי שייך מעין ההלכה שעל הניזק להרחיק את עצמו, וחייב להתפלל במקום אחר.

כתיב (יח, ד) 'יקח נא מעט מים', ואיתא בגמ' (בבא מציעא פ"ו:): כל מה שעשה אברהם למלאכי השרת בעצמו עשה הקב"ה לבניו בעצמו, וכל מה שעשה אברהם על ידי שליח עשה הקב"ה לבניו על ידי שליח, ובזכות 'יקח נא מעט מים' שהיה ע"י שליח זכו למה דכתיב 'והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם' דהיינו שכלל ישראל קיבלו את המים במדבר ע"י שליח, הנה נראה בדברי הגמ' שהיתה טענה מוסיימת על אברהם שלא טרח להביא את המים בעצמו לאורחים, ולכאן קשה הא מבואר ברש"י כאן שאברהם ביקש מישמעאל להביא מים כדי לחנכו במצות. בספר אש תמיד מבאר שעיקר החינוך הוא ע"י שיראה דוגמא אישית ולא בציווי שיעשה, ולכך היתה טענה עליו שאם רוצה לחנך את בנו אדרבה יחנכו באופן זה שיקח המים בעצמו, והוה דוגמא.

כתיב (כב, ה) 'שבו לכם פה עם החמור'. ודרשו חז"ל בגמ' (קידושין ס"ח) עם הדומה לחמור, דבן ישראל הבא מן השפחה אינו מיוחס אחריו ואינו בנו. הבית הלוי תמה למה רמז דין זה כאן. ומבאר מאחר שהקב"ה אמר לאברהם כי ביצחק יקרא לך זרע דהיינו דישמעאל אינו מיוחס אחריו ולא נחשב לו כבן, ואברהם אבינו קיים את זאת ולא חשב לישמעאל לבן כלל. ועתה כשהלך לשחוט את יצחק נתיירא אברהם אולי עתה שלא יהיה לו בן אחר יתחדש בלבו איזו אהבה וקורבה לישמעאל אחרי שאין לו בן אחר, ואז יפסיד בשני דברים, אחד דנסיון של העקידה יקטן הרבה דאינו דומה מי שאין לו רק בן אחד ושוחטו למי שיש לו שני בנים ושוחט לאחד ונשאר לו השני והקב"ה אמר לו קח נא את בנך את יחידך אמר לו בשעת הנסיון דיצחק הוא לו בן יחיד, שנית דהרי נצטווה שלא יחשוב את ישמעאל לבן. ומשו"ה בעת שהלך לשחוט את יצחק התחיל להחזיק ולהשריש הדבר בלבו אשר ישמעאל אינו בנו ואמר לחזק הדבר בלבו עם הדומה לחמור שאינו בנו ואינו מיוחס אחריו.

איתא במדרש על הפסוק (כב, ד) 'ביום השלישי וישא אברהם את עיניו', כתיב (הושע ו') 'יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו'. הגר"א בספרו קול אליהו מפרש דהא אמרו חז"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, והטעם כי אחרי שהמצוה היא ענין רוחני אין בעולם הזה כדאי לשלם אפי' שכר מצוה אחת, וכמו שאמרו חז"ל יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה, א"כ האיק אנו ניזונים בזכות המצות שעשו אבותינו, אלא כי אע"פ שהמצוה עצמה אין לה תשלומים בעולם הזה מ"מ הזריזות וההידור של המצוה יש לה שכר בעולם הזה, ולכן האריכה התורה בכל ההכנות והזריזות שעשה אברהם לקיים מצות העקידה להודיענו שמכל זאת אנחנו מקבלים שכר בעולם הזה, אבל עיקר המצוה שעשה אברהם אבינו ביום השלישי דהיינו גוף מצות העקידה אין לה שכר אלא בעולם הבא. וזהו כוונת חז"ל יחיינו במיומים ר"ל כל מה שאנו אוכלים בחיינו הוא ממה שעשה אברהם באותן שני ימים ראשונים בהלכו לעקידה, אבל ביום השלישי שהוא גוף המצוה יקימנו ונחיה לפניו בעולם הבא.